

NEW YORKERE, som i 1870'erne og 80'erne kom i forbindelse med en korrekt og ubestikkelig gråskægget herre, der røgtede et beskedent embede som toldinspektør ved New Yorks havn, ville have haft vanskeligt ved bag den tilknappede ydre værdighed at skimte en ung sortskægget eventyrer, der havde sunget mod orkanen højt til vejrs i fokkemerset på en snusket Massachusetts-hvalfanger i en brandstorm rundt Kap Horn eller i stum betagelse havdet set blomstersmykkede brune piger danse i måneskin på en stillehavsø.

Lettere ville det måske have været at gætte sig til forfatteren bag embedsmanden, skønt det var adskillige år siden, han havde henvendt sig til offentligheden i den egenskab. Toldinspektøren havde i sine unge dage skrevet en af verdenslitteraturens klassiske romaner — det var blot ikke blevet bemærket, eller rettere: det vakte pinlig opsigt i den tids litterære Amerika, da den ellers så lovende unge forfatter sendte en bog ud, der fik visse kritikere til at ymte om begyndende sindssyge og stødte et forventningsfuldt publikum bort, der havde ventet i spænding på den populære forfatters tredje bog. Romanen hed »Moby Dick« og udkom i 1851. Det år indskrev dens forfatter *Herman Melville* sit navn i litteraturhistorien som Amerikas Cervantes, ja, den amerikanske litteraturs Shakespeare — og samtidig beseglede han sin skæbne som amerikansk forfatter og satte ud på den livslange sejlads på glemslens vande, der omsider skulle føre ham i havn som en anonym tolder i New York.

*

Om Herman Melvilles liv kunne være meget at fortælle. I 1951 kom i Amerika hele fire store biografiske arbejder om ham, bygget over grundige kildestudier og rummende et overordentligt rigt materiale til belysning af forfatterskabet. Her skal kun gives et kort rids af de ydre omstændigheder.

Melville var født 1819 i New York. Faderen, en falleret, tidligere meget velstående købmand, døde, da Melville var tretten år gammel og efterlod sin enke og otte børn i så pinlige økonomiske omstændigheder, at de var nødt til at skjule deres elendighed for tidligere venner og bekendte i en lille by Lansingburgh ved Hudsonfloden. En syttenårig bror forsørgede nogle år familien ved pelshandel, men gik fallit som faderen, og i 1839 gik Herman Melville af den bitre nød til søs og sejlede i fem år som jungmand med koffardiskibe og hvalfangere.

Hele hans senere værk, syv romaner og en række noveller og fortællinger, er skabt over disse fem år foran masten. Fra dem hentede han sin første berømmelse med romanen »Typee« (1845), en eventyrlig og stort set sandfærdig beretning om hans ophold blandt menneskeædende polynesiere på en af Marquesas-øerne efter en rømning fra en hvalfanger. Den rummer Melvilles rigeste og smukkeste ungdomsoplevelser og har en næsten symbolsk karakter af et brud med den vestlige civilisation og tilbagevenden til en mistet naturtilstand. Melville drømte i nogle få uger i 1842 den samme drøm, som Stevenson og Gauguin knap halvtreds år senere skulle virkeliggøre på andre stillehavsøer. Han nærede hele sit liv dyb uvilje mod missionærer og civilisatorer; de såkaldte primitive folk agtede han højt og havde blik for de værdier i deres kultur, som europæerne mangler. Da det senere gik skævt for ham, rejste han rundt i staterne og holdt foredrag om naturfolkene, men tog naturligvis ikke kegler på sine anticivilisatoriske synspunkter.

Da fiaskoen ramte ham efter »Moby Dick« stod han uden hjælp og støtte. Kun Nathanael Hawthorne, hvis nabo han havde været i et par år, viste ham nogen forståelse og opmuntrede ham, men synes ikke at have fattet »Moby Dick«s storhed. Forbindelsen mellem dem ophørte, da Hawthorne flyttede til England, og Melville forsøgte senere forgæves under en Europarejse 1856 at genvække det døde venskab. — Endnu nogle år kæmpede han for at holde hovedet oven vande som forfatter. I 1863 solgte han sit landsted i Pittsfield, hvor han havde levet de lykkelige år i Hawthornes nærhed, og flyttede med kone og børn til New York for at forsvinde i mængden som embedsmand.

Tyve begivenhedsløse år fulgte, hvor den daglige rutine kun afbrødes af familielivets sorger og glæder. I 1886 forbedredes hans situationen gennem en arv, og han trak sig tilbage.

Da han døde den 28. september 1891, omtalte »New York Times« dødsfaldet i en kort notits. Ellers forblev det ubemærket. Toldinspektøren havde de sidste tredive år af sit liv holdt sig fjernt fra offentligheden. De første år i New York offentliggjorde han endnu nogle noveller, og han strakte sig til tider meget vidt for at imødekomme magasinredaktører med spændende handlinger; men fra det øjeblik han fik sit beskedne embede efter at have rendt høj og lav på dørene med ansøgninger og introduktionsbreve, skrev han kun for at tilfredsstille sine egne litterære krav. Hvad han skrev, gik i hans skuffe, og fra den blev det efter hans død omladet i en lille sort skibskiste. Da den blev åbnet en gang i 1920'erne, fandtes blandt breve og manuskriptpakker, omhyggeligt ordnet af en pietetsfuld hustru, manuskriptet til den lille roman »Billy Budd«, som Melville fuldførte et par måneder før sin død, og som nu bliver den første egentlige præsentation af den store amerikanske klassiker på dansk.

*

»Billy Budd« er som alle Melvilles bøger vanskeligt tilgængelig, fordi hans form er tvetunget. Den har mytens spændvidde og symbolets mangetydighed. Den taler ikke om et hjørne af tilværelsen, men rummer den hele eksistens. De symboler, der er i bogen, er oprørssymboler, udtryk for en revolteren mod en kultur, der deler livets vældighed op i småportioner og skiller dem ud af sammenhængen for at tilvejebringe pertentlig orden og systematik. I »Billy Budd« som i »Moby Dick« er den dulgte spot rettet mod de videnskabelige eksperter, der hengiver sig til ørkesløse spekulationer over forebyggende foranstaltninger mod den blinde naturkraft — her ondskaben, den naturlige fordærvethed hos Claggart, der ironisk defineres med henvisning til Platon som »en fordærvethed hidrørende fra naturen« — den natur, som spotter alle menneskelige forestillinger om godt og ondt, klogt og dumt, ret og uret. Det er en filosofi for stærke hoveder. Ikke nihilisme og ingen opmuntring til overmennesker om at

smide hemningerne og tage naturens moralløshed til forbillede for egen udfoldelse. Det er Melvilles tvetungethed: naturen er det første og det største, civilisationen forkvaklet og kunstig — og dog: mod naturen må mennesket værgе sig med sin kultur — men kulturens produkt er principper, og de krænker naturen. Det ser ud som modsigelser. Hvad mener Melville? Han *mener* ikke noget — han har set noget, som både er formildende omstændighed og vægtig selvmordsgrund. Livet er den hvide kæmpehval i »Moby Dick«, der gør fortræd uden at mene noget ondt med det. Naturen *mener* ikke noget, den kan ikke gøre for det, kan ikke straffes. Den kender ikke til ondt og godt. Mennesket må tage bestik af den og holde sig fra den, når den er farlig. Men er ikke den kultur, som er dets værn, lige så farlig. Gør den ikke som naturen fortræd? Og endelig — er ikke det, vi kalder unatur, også natur? Trods denne tilsyneladende usikkerhed overfor de moralske værdier, er »Billy Budd« en af de stærkest moralske bøger, som kan tænkes. Dens moral er sikker som et instinkt — »en fra naturen hidrørende moral«.

*

Som redskab mod en unaturlig — en kold og rationalistisk »benthamitisk« livsanskuelse er »Billy Budd« blevet anvendt af komponisten Benjamin Britten og forfatteren E. M. Forster, der sammen i 1951 lavede en opera over den. Den har desuden i de seneste år i dramatiseret form trukket fulde huse på Broadway. Dens aktualitet — eller eviggyldighed — er uomtvistelig.

S.